

ZALKA MÁTÉ

Születésének 60. évfordulójára*

Harsányi János százados.

1896. április 23-án született a Szamos partján, a Szatmár megyei Matolcs községben. Gyermekkorának legnagyobb részét szülőfalujában és Mátészalkán töltötte. A falu egyszerű, dolgos, becsületes embereinek a hatása alakítja ki a gyermek Zalkában nagy-szerű jellemének alapjait.

A magyar falu képe úgy vésődött a gyermek Zalka emlékezetébe, mint a dolgozó parasztság elnyomott, nyomorúságos életének, a látástól vakulásig tartó embertelen robotnak a börtöne, s a módos zsírosok gondtalan, fényűző eldorádója. S bár Zalka nem a szegényparaszt és zsellér-gyermekek keserves életének osztályrészese, mégis már gyermekkorában meglátja ezt az ordító igazságtalanságot. Szatmáron érettségizett. Igen sokat olvasott, s különösen

* Zalka Máté életéről eddig jórészt csak szépirodalmi feldolgozások láttak napvilágot. S noha a megjelent művek jelentős tényanyagra támaszkodnak, a Zalkáról szóló írások némelyikében a történelmi hűség néhányszor mégis csorbát szenvedett.

Petőfi költészete és élete lelkesítette. Az ő példájára beállt vándorszínésznek, Harcostársainak évek múlva így mesélt erről az elhatározásáról: „Mindenképpen utánozni akartam Pétőfit. Zseniális tetteit nem tudtam utánacsínálni, hát legalább a bolondságait majmoltam. Így lettem színész.”

Zalkának, a nagy Petőfi tisztelőnek később többre is tellett: Petőfi „legzseniálisabb” tettét — élete feláldozását a szabadságért — is utána „tudta” csinálni:

Zalka Máté sorsának további alakulásába beleszólt az első világháború kitörése. 1914 októberében a 18 éves önkéntes hadapródörmmester bevonul a nyíregyházi huszár ezredhez.

Jó katona, bátor, sőt lelkes harcos, úgy érzi hazájáért, tehát az igazságért küzd. A háború menete, az események, az egyszerű nép katonaruhába öltöztetett fiaival kifejlődő kapcsolata és erősödő barátsága csak hamar szertefoszlatják ábrándjait. Az eseményeket, a háborút az ő szemüke kezdi nézni. Gondolkodik, rádöbben az egyszerű katonák igazára, de új érzéseinek egyelőre nem ad hangot.

„A háború áradata kezdetben egyszerűen elnyelt, forgatott örvényében és nem tudtam a tárgyilagos figyelő szemével nézni. Szenvedtem, vállamon hordtam terheit, de nem láttam ezt a terhet... tapasztalatlan voltam a politikában, de megvoltak a magam gondolatai, amiket senkivel sem közöltem, tudva, hogy nem talállok együttérzésre...”

A fiatal, egyenes, igazságos Zalka zászlósnak azonban nem mindig sikerült magában tartania gondolatait. A szerb fronton félelem nélkül tette fel a kérdést kapitányának: „Szeretném látni, mit csinálnánk mi magyarok, ha a szerbek törnének be hozzánk úgy, mint, ahogy mi hozzájuk?”

Világosan látta az egyszerű katona jánosok sorsát az imperialista

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom százezer magyarja dicső harcolnak, s ezzel együtt Zalka hősi életútjának hiteles, történeti feltárása és feldolgozása még megoldásra váró feladat.

Jelen munka csupán azt a célt tűzte maga elé, hogy Zalka Máté életének fontosabb szakaszait bemutassa a birtokunkban lévő leghitelesebb adatok alapján.

Felhasznált fontosabb források:

Rövid életrajz (1928), Zalka Máté válogatott elbeszélései, Zalka-levelek. (Zalka Máté válogatott elbeszélései. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952.)

Sziklai Sándor ezredes: Magyarok a spanyol nép szabadságharcában. (Hadtörténelmi Közlemények 1955. 1. sz.)

A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Szikra, 1950.

Visszaemlékezések: B. Lavrovskij, Gergely Sándor, dr. Münnich Ferenc, Gyöngyös Iván, Sziklai Sándor, Vjera Zalka, Ilja Ehrenburg, Alexandr Izbah, Gyáros László (valamennyi Zalka Máté válogatott elbeszélései kötetben), Pogonyi Antal, Krajkovics József, Fazekas Jenő, Bánfi János, Ravasz Ferenc, Szántó Rezső, Kuti Jenő, Matuh József, Sif Lajos, Horváth János, Varga Gyula, Náder Ferenc (H. I. L. A spanyol polgárháborúra vonatkozó gyűjtemény). Vándor László, Anna Mária (P. T. I. Múzeum).

H. I. L. A spanyol polgárháborúra vonatkozó gyűjtemény.

Nagy Szovjet Enciklopédia.

Атлас Офицера. (Военно-топографическое Управление, Москва, 1947.)

rabló háborúban, azokét, akikhez ő sokkal közelebb érezte magát, mint a fennhéjázó, nagyképű tisztekhez. A katonák is megéreztek, hogy Zalka más, mint a legtöbb tiszt, amit azzal is kifejeztek, hogy előtte nyiltan mertek beszélni, és vele egyre bizalmasabbak lettek.

A sabáci ütközet után, a harácsolás idején, Zalka megpillantott egy nyugodt egykedvűséggel pipázó, s az eseményeket mély megvetéssel szemlélő katonát. Odalovagolt hozzá és megkérdezte tőle:

„Mi az, maga nem akar szerezni valamit az üzletekből?”

„Nem! — felelte a katona. — Nem szeretem én az ilyesmit. Engedelmet kérek, de rossz vége lesz annak, ami így kezdődik.”

A válasz megrázó együttérzéssel és egyetértéssel találkozott Zalkában.

A szerb és a kárpáti front után 1915 májusában az olasz frontra került. 1916 tavaszán, miután az olasz fronton óriási veszteségeket szenvedett ezredüket feltöltötték, az alakulatot az orosz frontra dobták.

Mind többet látott, többet tapasztalt, többet tanult. Másodszori sebesülése után a hátországba került, s Zalka Máté, a frontkatona felháborodva látta: hogy a hátországi „hazafiak” élük világukat, mulatnak, dözsolnek, lelkesítő cikkeket írnak az újságokban, életük feláldozására bíztatják a frontkatonákat a „haza” érdekében; hogy nekik nem jelent lelki fájdalmat az ezerszámra pusztuló magyar élet; hogy a spekulánsok, kupeczek, hadiszállítók milyen szemérmetlenül fordítják saját hasznukra a frontokon elhullatott vért.

Az esztelen háború elleni tiltakozás indítja Zalkát „János a katona” című elbeszélésének megírására, amelyben lerántja a leplet a hadsereg-ről, a tényleges tisztekről, leírja a magyar katonák elkeseredett hangulatát, ahogyan őrhelyeiken állva védik azt a rendszert, amelyhez semmi közük sincsen. Őszinte melegséggel és szeretettel formálja meg írásában az idegen ügyért szenvedő magyar katona alakját. Ez az elbeszélése Budapesten nyomtatásban megjelent, s emiatt Zalka katonai bíróság elé került.

Az elbeszélés elkészítésére hatással volt egy tartalékos főhadnaggyal a kassai katonakórházban kötött ismeretsége; felgyülemlett problémái felismeréséhez ezek a beszélgetések az első fényvillanásokat jelentették.

„Ő tárta fel előttem először annak a politikai gépezetnek a cinizmusát, amely ezt a háborút irányítja. Az ő felvilágosítása nyomán értettem meg, hogy bennünket szándékosan úgy nevelnek, hogy állandóan tévelyegjünk. Megrázott ez az igazság. Nemzet, határok, hadsereg, háború: mind új színben jelent meg szemem előtt... A háború sötét hátterén, mint a villámok cikkáztak az új igazság betűi.”

Az elbeszélés egy állandóan vissza-visszatérő kérdéssel fejeződik be: miért? És erre a kérdésre Zalka még nem tudott volna ebben az időben világos választ adni.

Hadifogságban

1916 júniusában Bruszilov tábornok vezetésével az oroszok nagy támadásba kezdtek. A volhiniai áttörés során az egész ötödik osztrák—magyar hadsereget szétverték és többszázezer hadifoglyot ejtettek. Közöttük volt Zalka Máté is.

Egy hosszú, hadifoglyokat szállító vasúti szerelvényen Távols-Keletre, a krasznaja-recskai hadifoglyótáborba kerül. „Zokogtam, mikor testemen tizenegy sebbel Szibéria felé vitt a vonat, de a háború úttalan útjain rátaáltam arra az ösvényre, mely az emberiség egyetlen igaz útja lett.” — írja Zalka sok évvel később, amikor visszaemlékezik ezekre az időkre.

A hadifogság a tudatosságot szomszédhozó Zalka számára jó iskolának bizonyult. A fiatal katonatisztból előbb pacifista, azután pedig szilárd antimilitarista lesz. A hadifogságban ismeri meg a szocialista eszméket, amelyeket olyan mohón szív magába, mint a nyári esőt a kiszáradt talaj. „...Olyan új érzésekkel töltötték meg egész lényemet, hogy én teljesen átadtam magam annak a nagy igazságnak, amely — úgy véltem — mindig is ott élt lelkem mélyén. Lassanként eltávolodtam a tisztiek társaságától, idegennek éreztem. A népet akartam szolgálni...”

„Varjú a varjúnak nem vájja ki a szemét” mondja a magyar közmondás. És valóban, az orosz cári rendszer a magyar úri világ hí kiszolgálóinak és képviselőinek, a tisztikarnak, a hadifogságban is jó körülményeket biztosított, de a legénység élete elviselhetetlen volt. Az éhség, piszok és hideg nagy számban szedte áldozatait. A jobbérzésű, becsületes tisztiek javasolták, hogy járandóságukból segítsenek a legénység szomorú helyzetén. Ezeket a tiszteket, közöttük Zalka Mátét is, mozgalmukért kiközösítették soraikból. Zalka a legénységi szállásra költözött. A változás jó hatással volt Zalka fejlődésére: a legszorosabb barátságba került a munkás és paraszt katonákkal, közelebbről megismerte életüket, gondjaikat.

Megismerkedett a táborban a forradalmi munkát kifejtő bolsevikokkal, akik nemcsak azt erősítették, hogy az életnek eddigi rendjét meg kell változtatni, hanem választ adtak a hogyanra is. Kezdte megismerni a marxizmus—leninizmus tanításait, és célkitűzéseit nemcsak elfogadta, de az ügynek aktív katonájává is vált.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalomban

1917 nyarán — a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előestéjén — Zalka Máté Szibériában a krasznajarszki hadifoglyótáborban forradalmi agitációs és propagandamunkát fejt ki. Az „Ember” című hadifoglyó újság egyik szerkesztője. Részt vesz a hadifoglyó forradalmi bizottságok

szervezési munkájában, s a későbbi hadifogoly Vörös Gárdák magvának, a tábori őrségeknek létrehozásában. Ezek, a forradalmi mozgalomhoz csatlakozott hadifoglyokból alakultak, s a helyi szovjetek fegyveres erejét erősítették.

A forradalmi szervezőmunka különösen azokban a hadifogolytáborokban folyt sikerrel, ahol, mint Krasznnojarszkban is, a helyi szovjetekben bolsevik többség volt.

1918 tavaszán megalakultak a Kommunista Párt hadifogoly csoportjai. A magyar pártcsoportok — orosz kommunisták segítségével — a polgárháború egész folyamán szervezték és irányították a magyar hadifoglyok forradalmi mozgalmait.

Zalka politikai fejlődése ebben az időben rohamosan nő, s a szocialista forradalom jelentőségét megértve minden tudását és képességét az ügy szolgálatába állítja. Megérti és megmagyarázza a hadifoglyoknak, hogy a munkásoknak és parasztoknak, bármilyen nemzet fiai is, egy a sorsuk, ezért feladatuk is megegyezik; hogy az oroszországi szocialista forradalom győzelme hazájuk elnyomott munkás- és paraszttömegeinek felszabadulásához is vezet. A magyar munkások, a szegényparasztok és cselédek tömegestül állnak a proletárforradalom mellé, s ebben a forradalomban megszeretik egymást, testvérekké válnak az orosz és magyar nép fiai. Zalka Máté vörös gárdistái a helyi ellenforradalmi felkelések likvidálásában már a bolsevik vezetés alatt álló szovjetek oldalán harcolnak.

1918 elején Kanszk városában, a hadifoglyok körzeti konferenciáján, Zalka lelkes beszédben hívja fel a hadifogoly forradalmárokat arra, hogy fegyverrel álljanak az orosz proletariátus forradalma mellé.

Felhívása lelkes visszhangra talál. Az omszki, krasznnojarszki, irkutszki és más hadifogoly szervezetek csapatokat küldenek Kelet-Szibériába, hogy Szemjonov kozák atamán hordái ellen segítséget nyújtsanak a szovjeteknek.

Az 1918 áprilisában Vlagyivosztoknál partraszállt antant egységek, valamint a még előbb ugyanitt betört japán intervenciók segítségével Szemjonov 1918 nyarán Csitát támadja, ahol azonban vereséget szenved. Zalka, internacionalistái élén Távol-Keleten védi a szovjet hatalmat.

1918 tavaszán az omszki és krasznnojarszki magyar vörös osztagok — amelyek közül egyiknek Zalka volt a parancsnoka — orosz partizánokkal együtt Kanszk, Nyizsnyegyinszk és Kljukvennájánál elkeseredett harcban állnak Gajda és Usakov ellenforradalmistáival. Zalka az ütközetben az ellenség fogságába kerül, ahonnan sok veszélyen keresztül megszökik és a Jeniszej-tajgában partizáncsoport élén harcol tovább.

Zalka azok közé a hadifogoly forradalmi vezetők közé tartozott, akik felismerték, hogy a szétszórtan tevékenykedő hadifogoly vörös gárdák katonai erejét jelentősen megnövelné, ha egységes katonai veze-

tés alá vonnák össze az erőket. Az elgondolás végrehajtására azonban nem kerülhetett sor, mert a fehérek és az ellenforradalmár csehszlovák hadsereg 1918 tavaszán elfoglalta a szibériai vasútvonal legfontosabb állomásait és így megszakadt a kapcsolat a forradalmi hadifogoly szervezetek között.

1918 június végén Szamarában megalakult az eszerekből álló Kamucs-kormány, amelynek csapatai Kappel vezetése alatt összeütözköztek a gyengén felszerelt és lényegesen kevesebb számú volgai vörös arcvonal osztagaival. Ezekben az osztagokban nagyszámú magyar harcolt. A cseh lázadókból és fehérekből álló sokszoros túlerő augusztusban elfoglalta Kazánt. A fehérek a gazdag zsákmány között kezükbe kaparintották az orosz államkincstárnak a városban őrzött mintegy hétszázmillió arany rubel értékű aranykészletét is.

Az arany további sorsa úgy alakult, hogy Kolcsak, amikor a Vörös Hadsereg csapásai alatt kénytelen volt feladni pozícióit és Szibérián át hátrálni kényszerült, az aranyra jobban vigyázott, mint embereire és a cseh lázadók segítségével sikerült Irkutszki magával vinni a kilenc vagon kincset. 1920 elején a Vörös Hadsereg visszavette az elrablott állami vagyont és Irkutszk, Krasznojarszk, Acinszk, Novoszibirszk, Omszk, Petropavlovszk, Kurgan, Cseljabinszk, Ufa, Szimbirszen keresztül visszakerült az arany a kazáni Állami Bankba. Az aranyvonatot kísérő és biztosító csapatok zömét magyar internacionalisták, a krasznojarszki ezred alkotta. A magyar internacionalista ezred parancsnoka ebben az időben Varga István, az egyik zászlóalj parancsnoka pedig Zalka Máté. A feladat nehézségét az okozta, hogy ellenforradalmi bandák veszélyeztették az útvonalat. Omszknál az aláaknázott Irtis hídon kellett áthaladni, s a Volga hídon való átjutás is igen veszélyes volt. A kísérők azonban sikerrel végrehajtották feladatukat. Kazánban, a magyar vöröskatonák politikai képzettségének emelését pártiskolai oktatással segítette a Kommunista Párt. Az iskolát az V. Hadsereg Politikai Osztálya patronálta. A helyőrségi szolgálat és más harci feladatok ellátása mellett az ezred legjobbjai itt ismerték meg mind mélyebben és mélyebben a marxizmus és leninizmus forradalmi elméletét.

Az aranyvonat útvonala.

1919 nyarán a Vörös Hadsereg Kolcsakot az Uralig szorította vissza. Kolcsak kudarcai után az antant Gyenyikin tábornokba helyezte minden reményét. Fegyverrel, lőszerrel bőven ellátott hadseregét küldte dél felől a szovjet állam ellen. A forradalom fegyveres erői azonban az év végén szétverték Gyenyikin csapatait és 1920 elejére egész Ukrajnát és Észak-Kaukázust megtisztították a fehér seregektől.

Gyenyikin veresége után az intervenciók az ellenforradalmi lengyel burzsoa nacionalista Pilsudskit és a fehér Wrangel tábornokot vetették be a szovjet hatalom ellen.

1920 áprilisában a lengyelek betörték Ukrajnába és elfoglalták Kijevet. Támadásukkal Ukrajnát, az igen fontos élelmező központot, valamint a donyeci szénmedencét veszélyeztették. A lengyel ellenforradalmárok leverésében, a Kijevért folytatott kemény harcokban ott találjuk többségében magyarokból álló ezrede élén Zalka Mátét.

Wrangel, a lengyel előretörést kihasználva, megerősítette csapatait Gyenyikin seregeinek maradványaival és az angolok és franciák által a legkorszerűbb fegyverekkel, páncélautókkal, harcokocsikkal, repülőgépekkel felszerelve, a Krimből kiindulva, támadásba lendült és hamarosan a Donyec-medencét, Ukrajnát fenyegette. Wrangelét segítették Machno anarchista bandái is.

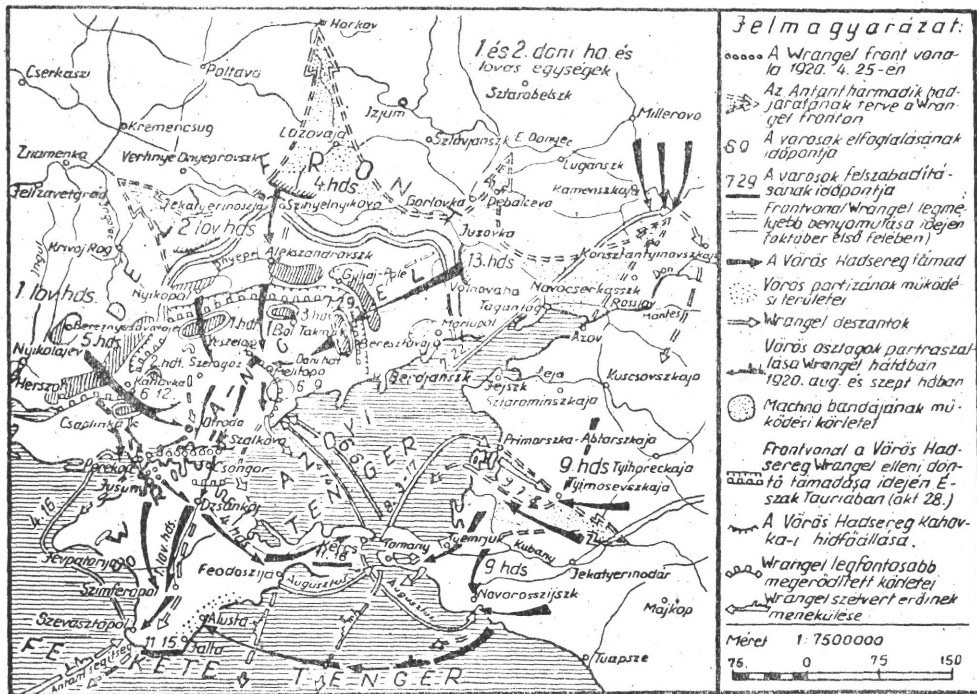
Wrangel szétverésének megszervezésére a párt Frunzét küldte a déli frontra. Frunze nagyon szerette és becsülte az internacionalistákat, — különösen a fergánaiak nőttek a szívéhez. Zalka nemzetköziek közül, zömmel magyarokból álló ezrede a lengyel front után Poltavánál egyesült az urali 30-as hadosztállyal, amelynek kötelékében Acsinszknál és Kanszknál már harcoltak Kolcsak ellen.

Frunze terve Wrangel csapatainak szétverésére az volt, hogy Wrangel a Tauriai alföldön kell bekeríteni és megsemmisíteni. Ezért a Dnyepr kanyartól, Kicskász mellől kiindulva két átkaroló csoportot képezett: az egyik, az Első Lovas Hadsereg egységei jobbról Kahovka irányába, a másik balról Szinyelnyikóvótól Pologi irányába nyomult előre, hogy Kahovka magasságában a gyűrűt bezárja, s ezzel elzárja a wrangelisták visszavonulási útját krimi-betonállásaik felé.

A fehérek azonban idejében észbekaptak, s mielőtt a körülrzés befejeződött volna, kibújtak az átkarolásból és gyors visszavonulás után befészkeltek magukat krimi erődrendszerükbe.

Amikor az üldöző vörös csapatok 1920 novemberében a csongári szorosnál a Szivas partjához értek, élcapataikat a szűk terepszakaszon erős és pontos zárótűz állította meg.

A 8 kilométer szélességű perekopi földszorosot a húsz méter magas Török-sánc és mély árok zárta el. Egyik oldalról a Fekete-tenger, másiktól az Azovi-tenger sekélyvízű nyugati szegélye, a mocsaras Szivas határolja, amely apály idején gázolható.

A Vörös Hadsereg hadműveletei Wrangel csapatainak megsemmisítésére.

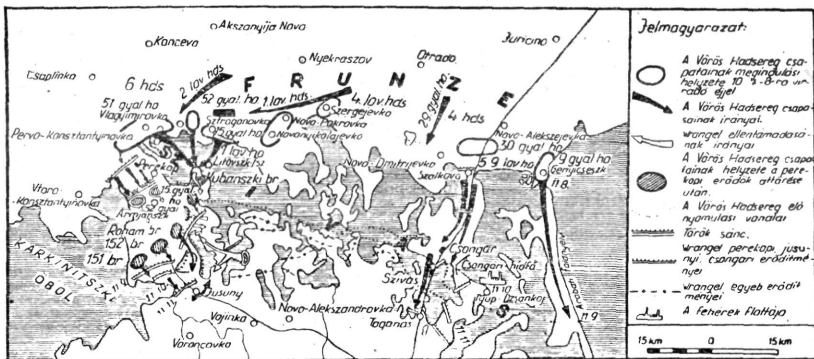
Zalka Máté születésének 60. évfordulójára

Csongárnál egy ötkilométeres beton-aljazatú vasúti töltés szelte át a Szivast. A vasúti töltés mellé került Zalka csapata.

A vasúti töltés mentén megkísérelt előnyomulást a wrangelisták véresen visszaverték. Sérülten visszahúzódt a vörös csapatok páncélvonata is. Záporként zúdult rájuk Wrangelék géppuska és tüzérségi tüze. Ebben a helyzetben a segédtiszt átnyújtotta parancsnokának, Zalka Máténak a frontparancsnokság közlését:

„A napok óta dühöngő délkeleti szél elhajította a Szivas vizét Sztroganovka község és a krimi oldalon lévő litovszki félsziget között. A járhatóvá vált tenger fenekén ma éjszaka a sötétség leple alatt hős csapataink, a 15-ös és 52-es hadosztályok váratlan rohammal bevették a félszigetet és most győzelmesen vonulnak a török sáncot védő fehérek háta mögé. Az 51-esek hajnali rohama sikerrel végződött. Frontunk jobbszárnya már Krimet tapossa. Ezennel elvárom, hogy a 30-as hadosztály és a hozzácsatolt csapatok sem maradnak el egy lépést se.“

A jól kiépített és megerősített állások, valamint az ellenség számára igen kedvező terep lehetetlenné tette, hogy Wrangel védelmébe arctámadással lehessen betörni. S noha a Vörös Hadsereg csapatai erre az időre a szakadatlan hősies élet-halál harcban igen elfáradtak, Frunze vezetésével fáradságos, de az adott helyzetben egyetlen sikert ígérő hadműveletbe fogtak. Frunze válogatott vörös csapatai — amelyek

Perekop és Csongár ostroma.

között volt Zalka ezrede is — az apálytól kötözködésig érő tengervízben fejük felett tartott fegyvereikkel, süppedő iszapban, éjszaka nyomultak előre, hogy az ellenforradalmi csapatok hátába kerüljenek.

Wrangel törzskarával nyugodtan ült Szimferopolban, perekopi erődrendszerét bevehetetlennek hitte.

Zalka fáradhatatlanul haladt ezrede élén, személyes példája, buzdító, lelkesítő szavai erőt öntöttek a fáradságtól elcsigázott katonáiba, akik

elszántan követték a jóban-rosszban velük annyira összeforrott parancsnokukat. Mire derengeni kezdett, a vörös csapatok észrevétlenül a peremkopi erődítmények mögé jutottak. Rohamuk — nem utolsósorban váratlanságánál fogva — maximális sikerrel járt. A wrangelisták dél felé menekültek, s a támadó szárazföldi főerők az állásaikból kiszorított fehér seregek ellenállását megtörve, üldözésükbe fogtak.

Krim fővárosának, Szimferopolnak elfoglalása után a Vörös Hadsereg megtisztította a félszigetet az ellenforradalmi csapatoktól.

Zalka Mátét a polgárháborúban tanúsított bátorságáért, hősiességéért és kiváló parancsnoki képességéért a szovjet állam kormánya az akkor legmagasabb kitüntetéssel, a Vörös Zászló renddel és díszkarddal jutalmazta.

Zalka Mátét az orosz polgárháború harcai edzették, nevelték a proletánnemzetköziség odaadó harcosává, akiben ez a mély érzés egybeölelkezett a magyar haza és a magyar nép nagy szeretetével. Milyen szépen ír erről Zalka! „...Internacionalisták vagyunk, de a szülőföld mindig úgy él szívünkben, mint az első szerelem. Ha nem szereted a hazát, ahol születél, a földet, amely táplált, az eget, a falvakat, a szülőházat, úgy igazában meg sem értheted az internacionalizmust és a más népekhez fűződő kapcsolatot. Enélkül az internacionalizmus csak üres szó.” A szülőhaza szeretete és a Szovjetunió szeretete eggyéforrt szívében.

A békés építőmunka éveiben

A polgárháború után a huszas évek elején Zalka mint diplomáciai futár szolgálja a fiatal szovjet államot. Ez a beosztása egyrészt arra a végtelen bizalomra és magas értékelésre mutat, amit a győztes forradalom hatalma táplált a magyar Zalka Máté iránt, másrészt arra, hogy a párt az ellenforradalom elleni harcok bátor katonáját — mint valahányszor — most is a fontos és veszélyes frontszakaszra küldte.

1923-tól a Moszkvai Állami Könyvkiadó igazgatóságának a tagja, majd a Moszkvai Forradalmi Színház vezetője lett.

A szocialista mezőgazdaság építése idején a Szovjetország különböző területein segíti a kolhozok szervezését. E munkája közben mindig arra gondol, hogyan végzi majd ugyanezt a munkát odahaza, Biharban? A matolcsi szegényparaszttokra gondol, akiknek jövőjét a felszabadult kolhozparaszt kialakuló életében látja.

A harmincas évek elején az ukrán városokban, üzemekben a magyar nép életével, harcaival ismerteti meg a szovjet embereket. Amerre csak jár, mindenütt szeretettel veszik körül és kevés olyan környéken fordul meg, ahol ne találkoznék régi Vörös Hadsereg-beli bajtársaival.

Ifjúági tábortokat látogat, neveli, tanítja a fiatalokat.

Kapcsolatait a Vörös Hadsereggel a polgárháború és intervenció után is fenntartotta. Szerette a katonákat, ki-kilátogatott táborukba

s ott is lakott közöttük. Katona volt testestül, lelkestül egész életében.

Leszerelése után „egész életében hordta — minden rendfokozat nélkül — a forradalom és az intervenció évei alatt viselt katonai egyenruháját...” — mondotta leánya, Natasa Zalka apjáról tartott visszaemlékezésében a Zalka Mátéről elnevezett laktanya harcosainak 1955 decemberében Budapesten. Igazán jól, a katonák között érezte magát. Zalka igen sok gondot fordított katonai ismereteinek gyarapítására, a hadművészetnek, a hadművelleti vezetés művészetének állandó tanulmányozására. Dolgozószobájában a regények, verseskötetek, irodalomtörténeti és földrajzi könyvek mellett ott sorakoztak a hadtudomány művei is.

Az idő, s a távolságok korlátozzák abban, hogy mindenkinek a szívében lobogtassa az új élet lelkesedésének lángját. De ahová személyesen nem juthatott el, eljutott az írás. A polgárháború befejezése után Zalka kezében a kardot a toll váltotta fel. S ahogyan Zalkát a forradalom tüze edzette bátor forradalmárrá, tehetséges, kemény parancsnokká, ugyanúgy a forradalmi események termékenyítették, érlelték íróvá. Belülről gyűjtötte a történelem legnagyobb napjainak gazdag élményanyagát, amely folyamatban a forradalmi harcát vívó tömeg kezébe kapaszkodott, erősödött, s vált alkalmassá vezetésére. A nép hősiessége nevelte hőssé. Róluk írt, igaz történeteket írt, nekik írt. A polgárháború internacionalistáiról, magyar munkás és paraszt katonákról, legkedvesebbjeiről: a népről.

Saját élményeit írta le, s ez nagy súlyt ad írásának. S ha nem lett volna katona, talán nem lett volna író sem. A forradalom és polgárháború utáni írásai már határozott és világos válaszok a *miértre*, amire első elbeszélésében még nem tudott felelni. S ez a forradalom embert-nevelő iskolájának köszönhető, amit azóta Zalka kijárt, amelynek tantárgyaiból jól vizsgázott. Forradalmárrá, kommunistává, a marxizmus—leninizmus tudatos katonájává vált, aki látta és hirdette, hogy a győzelem forrása, a legyőzhetetlenség oka: — a párt vezette nép!

Zalkának, a szocialista realizmus egyik magyar úttörőjének írásai éppoly szenvedélyesek, mint amilyen szenvedélyes volt ő maga a harcban. Ezeknek az írásoknak legnagyobb részét a forradalom egyszerű hőseinek, az orosz testvérekkel együtt harcoló magyar vörös katonáknak szenteli, s így nemcsak harcávé, hanem írásaival is hirdetője a szovjet és magyar nép kialakuló barátságának. A szovjet nép igen nagyra becsülte Zalka Máté írói munkásságát és a hős forradalmi katona mellett magáénak tekintette a magyar nép fiát, Zalkát az írói is. 1933-ban a kórházban betegen fekvő Zalkának Vorosilov levelet írt: „...Zalka elvtárs! Értesültem az Önt ért balesetről. A lehető leggyorsabb gyógyulást kívánom, hogy újra a szovjet írók csatasorába állhasson... Szívvelyes üdvözléssel: K. Vorosilov.”¹

¹ Fotókópia. P. T. I. Múzeum.

Írói munkásságát, amelynek útját mintegy másfélszáz hosszabb-rövidebb elbeszélés, novella, regény jelzi, megszakítja egy újabb esemény. Megtámadják a spanyol nép szabadságát és ő segítségükre siet.

A spanyol nép szabadságharcában

A második világháború kirobbantását előkészítő imperialista tervek 1936 nyarán a Spanyol Köztársaság megdöntését tűzték ki célul. Az agresszióban Hitler német és Mussolini olasz fasiszta állama a Franco tábornok vezetése alatt feléledő spanyol reakcióval szövetkezett.

1936. július 18-án Spanyolországban fasiszta lázadás tört ki.

A spanyol nép — a Kommunista Párt felhívása és lelkesítése nyomán fegyvert ragad a köztársaság megvédésére.

Madrid, Barcelona, Valencia utcáin és Spanyolország egyéb városaiban a köztársaság védelmére siető önkénteseknek fegyvert osztanak. De sokkal kevesebb a fegyver, mint a harcos. Barikádok mögül, az ellenségtől zsákmányolt fegyverekkel és fegyver híján pusztá kézzel is harcol a nép a reakció jól felfegyverzett és kiképzett erői ellen.

A német és olasz fasiszták repülőkön már zsoldosokat és idegenlégiós csapatokat szállítanak Franconak, korszerű könnyű és nehéz fegyverekkel tömők szövetségeikkel, harckocsikkal, hadi repülőgépekkel, hadihajó egységekkel sietnek a szabadságért küzdő spanyol nép ellen. A segítségnyújtás azonban hamarosan túlnőtt ezeken a kereteken, s a német-s olasz fasiszták jól kiképzett saját rablócsapataikkal nyílt katonai intervencióba kezdtek.

A spanyol nép harca forradalmi harc volt a spanyol reakció ellen, s nemzetli felszabadító harc a durván beavatkozó fasiszta államok hadai ellen.

A köztársaságért küzdő erőkkel szembenálló ellenség katonai ereje — kiképzett emberanyagban, felszerelésben — jelentősen nagyobb volt, mint a spanyol szabadságharcosoké. A felkelő népi harcosok nagy részének még minimális elképzelése sem volt a korszerű harcról, nem ismerték a fegyvert. Az emberi, szabad élet útján a kezdő, de biztató lépéseket megtett spanyol nép eleinte nem tudta elhinni, hogy idegen erők törtek köztársaságára.

A német és olasz légi haderő, s általában a fasiszta csapatok kegyetlensége hamar kijózanította a békés, melegszívű spanyolokat. A fasiszták a kezükbe kerülő köztársaságiakat brutálisan legyilkolták és azt is megtették, hogy a legyilkolt foglyokat ejtőernyőkkel dobták le a köztársasági egységek közé.

„Harcosok kellene Spanyolorzágnak, akiknek harcos tapasztalataik is vannak!”² — szölt Passionária, a spanyol szabadságharc hősnőjének felhívása a világ népeizhez.

² H. I. L. A spanyol polgárháborúra vonatkozó gyűjtemény.

S bár fegyverzet és felszerelésben sem volt jó a helyzet — hiszen például még jóval később is, a fasiszták Katalónia ellen 1938 december 23-án megkezdett támadása idején a hadműveletekben részt vett százezer köztársaságinak csak 37.000 puskája volt, s más fegyverzetben, így repülőokban 1:20, harcokcsikban 1:35, tüzérségben 1:20, géppuskában 1:15 volt az arány a fasiszták előnyére —, mégis legnagyobb szükség éppen kiképzett katonára volt.

A spanyol nép sorsa azonban megmozgatta a világ szabadságszerető néptömegeit. „A spanyol nép hősie küzdelme felrázta az egész világot. Londontól New Yorkig, Párizstól Moszkváig, Argentínától a skandináv államokig egyetlen jelszó visszhangzik: szolidaritás a hős spanyol harcosokkal.”³

A segítség számos formában megnyilvánult. A munkásosztály nemzetközi szolidaritása hatalmas erővel mutatkozott meg a tömegekben. 52 nemzet fiai, antifasisztái — közöttük a magyarok — siettek önként a spanyol köztársaság védelmére. Gyalog, vonaton, hajón, álnéven, papírok nélkül, hamis iratokkal érkeztek spanyol földre. A gyárat, a földet, vagy az irodát hágyták ott, hogy most fegyveresen harcoljanak. 1936. október 15-én Zalka Máté is elindul Moszkvából és október 26-án Lukács Pál tábornok néven Franciaországban keresztül Spanyolországba érkezik, ahol a XII. Nemzetközi Brigád parancsnoka lesz. Feleségéhez küldött búcsúlevelében Leningrádból így ír: „... Nem új vizsgákra megyek. Meg kell ismételnem azt, amin már ezerszer keresztül mentem. Nem érzek nyugtalanságot az „ismeretlen“ előtt. Azzal a mély meggyőződéssel megyek, hogy hasznos leszek és ez olykor büszkévé tesz, s legbelül melegséget és harcoshangulatot érzek.“ Brigádja az alakuláskor francia, olasz és német önkéntes zászlóaljokból, magyar és még sok más nemzetiségű harcosból állott. A zászlóaljok Thälmann és Garibaldi nevét viselték, a franciákból és belgákból összeállított zászlóaljnak nem volt neve. A huszonhat magyar a Thälmann zászlóalj harmadik századának egyik szakaszát alkotta. Lukács nagyon szerette és becsülte a lovasságot, s brigádjában felállított egy lovas századot is. Tizenegy nemzet fiai harcoltak Lukács tábornok egységében. Kiváló katonai szervező képességét mutatja az, hogy brigádját napok alatt szervezte meg és azonnal a szorongatott fővárosba vezette, ahol katonái három hónapon át keményen állták a fasiszta túlerő meg-megújuló rohamait.

1936 október végén Albaceteben megalakulnak a nemzetközi brigádok, az „ezernyelvű, egyszívű brigádok” és megkezdődik kiképzésük. Az internacionalista harcosok közül is sokan akkor ismerkedtek meg először a fegyverekkel.

1936 októberében alakul meg a XI. Nemzetközi Brigád Edgár André

³ Rádióbeszéd 1936. augusztus 6-án. Diaz: Válogatott cikkek és beszédek. Szikra, 1951.

zászlóaljának kötelékében a Rákosi század, az első magyar egység, s november 7-én, amikor a fasiszták nagy támadással kísérletet tettek Madrid elfoglalására, a Rákosi század magyarjai már az első sorokban harcolnak a város védelmében.

A Rákosi-században mintegy kétszáz volt a magyar és több százra rúgott azoknak a magyaroknak a száma, akik a Köztársasági Hadsereg más egységeiben küzdöttek.

A novemberi harcokban a Manzanares folyó mentén és Casa del Campónál vett részt a Rákosi-század, s a kemény csatákban sok vért áldozott.

Ugyancsak november 7-én vívta meg első harcát Lukács tábornok brigádja is. A Madridtól húsz-huszonöt kilométerre délnyugatra fekvő fasiszta fészket, a Cerre de los Angeles erődöt támadták. Ennek az akciónak az volt a célja, hogy az ellenséget megzavarja, s a köztársasági haderő fő támadási irányának fontosabb hadműveleteit leplezze. Huszonnégyórás szakadatlan harcban, néhány sikertelen roham után a XII. Brigád elfoglalta az erődöt.

A fasiszták minden áron be akarták venni Madridot, ezért válogatott csapataikkal 1937 február elején Jarama irányából Lukács tábornok XII. Brigádja és a XI. Brigád védelmi szakaszán óriási súlyt képezve akartak áttörni, hogy elvágják a Madrid—Valencia összekötő utat, s ezzel Madridot teljesen bekerítsék. Az óriási túlerő és technikai fölény ellenére a támadást a köztársaságiak — köztük a Rákosi-század harcosai — visszaverték. A magyar század, a február 2-án kezdődő és több mint három hétig tartó harcokban állományának mintegy 80%-át elvesztette.

A jaramai csatát mindkét fél jól kiépített védelmi állásokból kezdte, s a harc folyamán a peremvonalak igen közel kerültek egymáshoz. Így február közepén a XII. Brigád védelmi szakaszán a szembenálló felek állásai közötti távolság alig volt ötven méter.

„Madrid körül harcolunk. Védjük a fővárost az ellenségtől és szétzúzzuk a fasiszmus erőt itt, ahol győzelmének végső célját igyekezett elérni... az ellenség, mely a szó szoros értelmében a város (a főváros!) külsőben áll, nem képes behatolni a városba. No pasaran!“ — szólnak Zalka levelének lelkeshangú sorai.

A nemzetközi brigádok, s az egész Köztársasági Hadsereg a harcok tüzeiben rohamosan fejlődik, erősödik, növekszik védelmi- és ütőereje.

1937. március 8-án az olasz expedíciós hadtest (40.000 fő) gépesített egységei Madrid támadási céllal a guadalajarai frontszakaszra törtek, ahol a XII. hadosztály gyengén felszerelt spanyol egységei védtek a 80 km széles arcvonalat. A nagykiterjedésű védelmi szakasz gyengesége, s a rendelkezésre álló erők elégtelensége miatt a támadók áttörték a támpont rendszerű védelmet és szinte ellenállás nélkül nyomultak északról Guadalajara irányába. Elfoglalták Brihuega-t.

A támadás megállítására a madridi parancsnokság a XI. és XII.

Nemzetközi Brigádot vetette be. Lukács brigádját a Köztársasági Hadsereg vezérkara mindig ott dobta harcra, ahol veszélyes előretörést kellett visszaverni, vagy az ellenség szívós védelmében részt kellett biztosítani a támadó főerőknek.

A helyzet igen válságos volt. 13-án és 14-én a XI. és XII. Nemzetközi Brigád csailakozásánál a fasiszták beekelődtek és a két nemzetközi brigád egyetlen használható útját, a Torija-i országutat veszélyeztették. Sikerük ezen a ponton a nemzetköziek visszavonulásának megghiúsítását jelentette volna. „Lukács tábornok a kritikus pillanatban éppen megfigyelő állásomon tartózkodott, s személyesen figyelte a gyorsan lejátszódó eseményeket... Lukács tábornok felismerte a fenyegető veszedelemet, összegyűjtötte a törzsnél található lovasokat, telefonistákat, küldöncöket, mindenkit, akit csak mozgósítani lehetett, s a veszélyeztetett helyre küldte őket. Nekem pedig parancsot adott, hogy a hátunkat fenyegető ellenséges gyalogságra irányítsam a tüzet. Nagy volt a Thälmann tüzérek meglepetése, amikor parancsot kaptak, hogy az ágyúk csövét majdnem 180 fokkal az előző főlőiránnyal ellenkező irányba fordítsák el, s úgy nyíssák meg a tüzet.”⁴

Lukács tábornok gyors helyzetfelismerése, az előerővel és tüzellel való merész manőverezése, határozott intézkedései nyomán a nemzetköziek megállták helyüket a harc válságos időszakában.

Lukács egységeinek bevetésével a köztársasági erők nemcsak megállították az olaszokat, hanem már március 18-án ellenlökésük sikeres kifejlesztésével csapást mértek az olasz hadosztályokra és az egész arcvonalon általános ellentámadásba kezdtek. A köztársaságiak két hadosztályból és két nemzetközi brigádból álló, mintegy 10,000 főt kitevő gyalogos egységeit légierő (130 gép) is támogatta. Az összehangolt operáció szétszórta a fasiszta erőket, egy részük megsemmisült, vagy fogságba esett, másik részük pedig fegyvereit és felszereléseit szétszórva futva menekült.

Lukács tábornok ebben a harcban igazolta kiváló katonai képességét. Mussolini jólképzett, Abesszíniát végigharcolt gépesített hadait háromnapos kemény küzdelem után tönkreverte. Ez a világraszóló, katonai körökben nagy meglepetést keltő győzelem a nemzetközi brigádok hősiességének, s a vezetés magas színvonalának volt köszönhető. Zalka Máté, a szovjet nép intervenció elleni harcainak bátor katonája, akiben a bátorság egyesült a jó katonai vezetés egyéb követelményeivel, a spanyol népek is ünnepelet hőse lett.

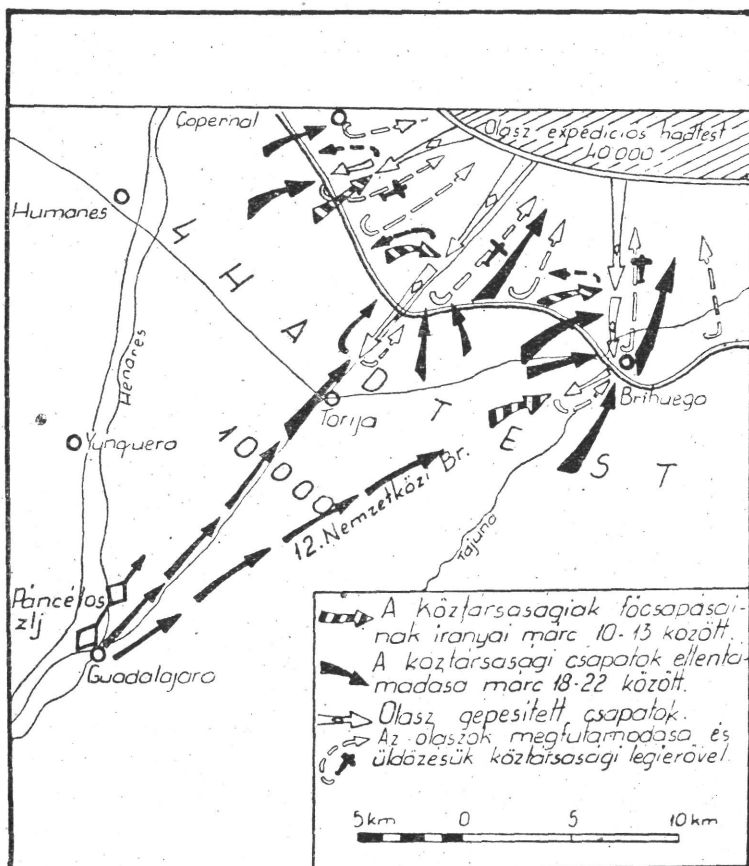
Ezekben a dicsőséges harcokban ott küzdött a XI. Brigád kötelékében a Rákosi-század, s a XII., XIII. és XIV. dandárban is harcoltak magyar antifasiszták.

„A guadalajarai hadműveletek sikere hozzájárult a köztársaság más

⁴ Szántó Rezső: Megnyitóbeszéd a Zalka-emlékkiállításán 1956. április 22-én. (Szöveg: H. I. L. A spanyol polgárháborúra vonatkozó gyűjtemény.)

frontjain lévő csapatok harcészültségének és erkölcsi erejének növeléséhez. A guadalajarai hadművelet után az olasz—német intervenciós csapatok kénytelenek voltak ideiglenesen lemondani az aktív katonai tevékenységről.”⁵

Lukács tábornokot a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a Kommunista Párt, a szovjet nép alakította, formálta kemény katonává, önfeláldozó harcosná.

Az olasz expedíciós hadtest szétverése Guadalajaranál.

⁵ Nagy Szovjet Enciklopédia, 10. kötet.

Példás parancsnok volt. Minden kedvezményt visszautasított, amit katonái igyekeztek biztosítani részére. Jót, rosszat, mindent megosztott katonáival. Napokat töltött étlen, szomjan, alvás nélkül, ha a harc úgy kívánta. „... Összes erőmet meg kell feszítenem, hogy bebizonyítsam: a megbízás, amit itt kaptam, nem ért méltatlanul, és én be is bizonyítom.” — fogadja feleségének küldött 1937. május 15-i levelében. Önmagát sohasem, de a gondjaira bízott emberéletemet mindig kímélte. A céltalan vérontást kerülte, de következetes igényességgel s határozottsággal vezette egységeit, ha a köztársaságiak sikerének eléréséhez az elszánt, elkeseredett harcra volt szükség.

Mi tette sziklaszilárddá ezt az igaz embert? Hadd válaszoljon erre maga Zalka: „... Amikor nagyon elfáradok, amikor egy nehéz nap után elcsendesül sok hangos szavunk és úgy érzem, hogy nincs többé erőm: csak arra kell gondolnom, hogy a Szovjetunió neveltje vagyok. És akkor elszégyellem magam és erőim visszatérnek. Ez nagyon fegyelmez és bátorít...”

„... Nincs időm magamra gondolni, nem is akarok. Én nem létezem, az ügy létezik és ez a fő.” Találhatunk-e szebb és jellemzőbb sorokat arra a szabadságharcosra, aki 18 éves korától kezdve hazájától távol kényszerült élni, de, aki mindig hazakészült szülőföldjére, hogy szeretett népén segítsen.

Pihenő idején állandóan a csapatokat járta, minden katonáját ismerte. Elbeszélgetett velük személyes dolgaikról, gondjaikról, bajaikról, otthon hagyott családjukról. Gyöngéd volt, ha vigasztalni, nyugtatni kellett, tréfával űzte el a gondot katonái arcáról; szigorú, ha hanyagságot, fegyelmezetlenséget tapasztalt. Dicsért, ha jót látott, s nem mulasztotta el a fenytést, ha annak látta szükségességét. Az ő segítségével mindig bíztak harcosai. Örömmel vett részt beosztottjai mulatságaiban. Katonái rajongásig szerették, s ez is magyarázza nagy tekintélyét. S a parancsnok tekintélye az adott helyzetben fokozott szerepet játszott a sikerek elérésében. A parancs erejét és hatását ekkor döntően a parancsnok tekintélye szabta meg.

Ilja Ehrenburg, Lukács barátja és harcostársa, így magyarázza a tábornok magas parancsnoki minőségének forrását:

„A legbensőbb emberi érzések mélyreható ismerete segítette hozzá Lukács tábornokot, hogy kedvelt és szeretett parancsnok legyen, s összeforrassa és bátor harcosokká változtassa a XII. Brigád soknyelvű önkénteseit.”

Nagyon szerette a spanyol népet. „A spanyol nép — nagy nép. Ősi nép.” — írja Zalka levelében.

1937 márciusában Lukács tábornok javaslatára és kezdeményezésére a különböző egységekben harcoló magyarok többségét összevonták, s Mecoban megalakult a Rákosi zászlóalj, amely eleinte a XII. dandár, majd később a XIII. Dombrovszkij dandár kötelékében harcolt. Az ütkö-

zetek szüneteiben pedig állandóan tanulással és kiképzéssel fokozták katonai és politikai tudásukat. Ennek a szolgálatába állították a rendszeres politikai foglalkozást, s ezt segítette a Rákosi zászlóalj magyar nyelvű lapja, az „Előre” is.

Lukács tábornok a kiképzés rendszeres és lelkiismeretes vezetését igen szigorúan vette. Ebben a kérdésben sohasem tanúsított elnézést. Parancsnoki ellenőrzésein oktatta, nevelte harcosait és tisztjeit. Ezekről írja Antonio Roasio, a Garibaldi zászlóalj politikai biztosa: „Ezek a szemlék az ellenséges fronton nem voltak futólagosak, gyakran órákig elhúzódtak és Lukács tábornok a katonai stratégiáról és taktikáról gyakorlati előadásokat tartott nekünk. Nemcsak azt jelölte meg, hogy az ellenség hol található, hogyan közelíthető meg, hanem tanácsokat adott a katonai akció taktikai levezetésére.”⁶

1937 április–májusában új nemzetközi brigádok felállítása mellett a meglévőket is átszervezik. A különböző nemzetiségű egységeket, a XI., XII., XIII., XIV. és XV. Nemzetközi Brigádokba tömörítik, amelyeket spanyol egységekkel együtt két hadosztályba, a 35. és a 45. hadosztályba sorolnak be. Lukács tábornok a 45. hadosztály parancsnoka lett. A Rákosi-zászlóalj ezután az átszervezés után a XIII. Dobrovzskij Brigád kötelékében harcol.

1937. június elején Lukács hadosztályát Madrid alól az aragoni frontra dobták át.

A köztársasági csapatok vezérkara ebben a hónapban a nagy nyomás alatt lévő, más, különösen az északi arcvonal telhermentesítésére, valamint a francia határ mentén kelet felé előretörő fasiszta hadseregcsoportok térnyerésének elrekeszelésére Huescánál nagyobb támadást tervezett, amelynek előkészítésében, mint a csapástmérő egységek parancsnoka, Lukács tábornok is részt vett. Ennek a támadásnak előestéjén, 1937. július 11-én halt hősi halált egy Huesca melletti faluban.

Halálának körülményeiről Krajkovics Józsefnek, Lukács tábornok volt tolmácsának visszaemlékezése alapján a következőket tudjuk:

A huescai támadás előtt Lukács tábornok terepszemlére ment. „Lukács, mielőtt támadásba vitte volna embereit, mindig előbb maga kémlelte ki a hadszínteret, nehogy csapatát meglepetések ériék... Most is így történt” — írja Krajkovics.

A kis faluból, ahol a Rákosi-zászlóalj is tartózkodott, elsőrendű műút vezetett a fasiszták kezén lévő Huesca városkáig. Az út, amelyen a tábornok gépkocsija haladt, helyenként hosszú szakaszon az ellenség által belátható terepen vezetett. A fasiszták ennek a terepnek már minden talpalatnyi zugára jól belőtték magukat. A gépkocsiban négyen ültek: egy spanyol sofőr, Lukács tábornok, egy orosz alezredes és Regler német író. Már jól előre haladtak a huescai úton, amikor a fasiszta tüzérség

⁶ Antonio Roasio visszaemlékezése. P. T. I. Múzeum.

heves tüzet zúdított rájuk, s a gépkocsi előtt fekete füstfelhő csapott fel. A tüzérségi lövedék közvetlenül a gépkocsi elé vágódott és halálosan megsebesítette Lukács tábornokot. Sok sebből vérzett és koponyájának felső részét leszakította a repesz. Még élt, amikor visszahozták a faluba, de már nem lehetett rajta segíteni. Másnap reggelre meghalt.

A halálos sebesülés a tábornok tizenkilencedik sebesülése volt. Az orosz alezredes és Regler is súlyosan megsebesült, de mindkettő életben maradt. A sofőr még a becsapódás helyén meghalt.

A forrón szeretett parancsnok halálának híre mélyen megrendítette katonáit. Fájdalom marcangolta torkukat, s a halállal minden percben bátran szembenéző harcosok szemébe könnyek todulnak.

Másnap a parancsnokuk haláláért égő bosszúval szívükben rohamozták Lukács katonái Huescát.

A köztársaságiak támadása azonban nem járt sikerrel. A páratlan hősiesség és igen nagy áldozat ellenére sem sikerült Huescát bevenni.

A huescai harcok után Valenciában temették el Lukács Pál táborno-
kot. A környék lakosságából többezres tömeg — katonák, a párt vezetői, a kormány tagjai, s a messi vidékek egyszerű embereinek odasereglett sokasága sorakozott fel a temetőhöz vezető útvonalon, ahol virágerdőben vitték Zalka koporsóját. Harcostársai ezt a felírást vették sírkövére: „Hősi halált halt a spanyol és magyar nép szabadságáért.“ A spanyolok s valamennyi nemzet fiai, akik ott álltak a tábornok holttestének sírba-helyezésénél, mindnyájan tudták, hogy a népszabadság eszméjének egyik legbátrabb harcosát veszítették el.

*

1937 júliusában a köztársasági csapatok — kötelékükben a Rákosi zászlóaljjal — fényes győzelmet arattak Brunete-nél a fasiszta csapatokon. 15—20 km-re visszanyomták az ellenséget az ostromlott Madridtól.

Ebben az időben mondja Dimitrov elvtárs:

„Egy éve áll már a spanyol nép a nemzetközi reakció és a fasiszmus elleni harc első soraiban, bátran védve szabadságát és függetlenségét, s ezzel együtt a demokrácia és kultúra és a béke érdekeit a fasiszta barbárok és háborús uszítók ellen. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy ez a heroikus küzdelem a Nagy Októberi Forradalom után Európa háború utáni történelmének egyik legjelentősebb eseménye.“⁷

A további harcokban az aragoni, zaragozai szakaszon, az Ebrónál, Teruel elfoglalásánál, Estremadura körletében, Léridánál, a Segre folyó mentén, Colberánál, Candesánál és a spanyol nép szabadságharcának sok más csatájában a magyarok vitézül harcoltak és sok vért hullattak a fasiszta barbárok ellen.

Madrid, a hős város harminckét hónapon keresztül szilárdan állta Franco, Hitler, Mussolini fasiszta hadainak viharos támadásait, míg az

⁷ „Világ szemle“ 1937 augusztus 1. szám (Bratislava—Pozsony).

Orden de la Libertación de España.
El Gran Canciller de la Orden

Resolución: Que por Decreto de 3 de Junio de 1915 el Excm. Sr. Presidente de la República Española ha tenido á bien conferir al Señor General Zalka Máté el título de Comendador de la Orden de la Libertación de España, con derecho al uso de las condecoraciones y al disfrute de las prerrogativas que las leyes reconocen á sus beneficiarios.

En París á 4 de Junio de 1915.
El Canciller

A título póstumo.

Spanyol Szabadság Rend.

(Zalka Máté posthumus kitüntetése, amelyet a spanyol köztársasági kormánytól kapott.)

áruló Katonai Tanács 1939. március 5-én megnyitotta az utat a főváros előzőnlésére.

A fasiszta túlerő, a nemzetközi imperializmus összefogása, az idegen beavatkozás, a köztársasági csapatokba beépült ellenség aknamunkája, s a köztársaság fontos posztjain lévő néhány állami és katonai vezető gyengesége és árulása miatt a spanyol nép szabadságharca — amelyért oly sok spanyol hazafi és internacionalista hős áldozta életét — elbukott.

*

A „nép tábornoka“ — ahogyan Zalkát a harcoló Spanyolország nevezte, spanyol földben, Valencia temetőjében fekszik. Mindig hazakészült, de ez a vágya nem teljesült.

„Magyarország utáni vágyódása, amely ország oly kedves és oly közel volt szívéhez, sohasem hagyta el. Honfitársaival találkozva órákig kérdezgette őket népének életéről. Zalka Máté szenvedélyesen álmódzott arról a napról, amikor népe megszabadul leigázóitól és a nagy Szovjetunió útjára lép.“⁸

Zalka nem érthette meg, hogy harcostársaival együtt felszabadítóként szeretett hazája földjére lépjen, de álma valósággá vált: a dicsőséges Szovjet Hadsereg által felszabadított magyar nép — pártunk és kormányunk vezetésével — ma már boldogan építi szocialista hazáját, s tántoríthatatlan elszántsággal viszi győzelemre azt az ügyet, amelyért Zalka Máté harcolt. Ebben a nagy munkában a magyar nép, a magyar ifjúság Zalka Máté példájából is erőt merít, aki a kommunista elvhűség, szilárdság, bátorság, önfeláldozás mintaképe volt. A magyar nép, s a világ szabadságszerető népei sohasem felejtik el a nemzetközi szabadságharc e nagy alakját, aki oly forrón szerette hazáját és az embereket. Néphadseregünk katonái méltók akarnak lenni és méltók is lesznek Zalka Máté hősi életéhez.

⁸ Pablo Fricz, a köztársasági Spanyolország volt ezredesének visszaemlékezése. (H. I. L. A spanyol polgárháborúra vonatkozó gyűjtemény.)